

Dokumentumok az Erdélyi Fialatok falumunkájáról

A harmincas évek ifjúságának útkereséséről sokat tudhatunk meg Mikó Imre *Akik előttem jártak* című tanulmánykötetéből, sajnos, nem monografikus részletességgel. A kor cselekvő tanúit szétszórta az idő, megritkította az elmúlás, s mi a később jöttek már csak fáradtságos utánajárással tekinthetünk be közelmúltunkba.

Említett könyvében Mikó Imre a legjelentősebb falukutató akciónak az 1931. évi kolozsborsai felmérést minősíti. A vendéglátó br. Bánffy Ferenc egyike volt az *Erdélyi Fialatok* első előfizetőinek és jelentős támogatóinak. Mikó nem tér ki a munkacsoport összetételére. Balázs Sándor a *Korunk* 1978. 8. számában ismerteti a kolozsborsai akciót, feltehetően az *Erdélyi Fialatok* egyik rövid közleménye alapján. Az alább közölt, eddig ismeretlen levél a munkacsoport összetételéről nyújt részletesebb felvilágosítást, de ami számunkra fontosabb, következtetni enged írója, Jancsó Béla szervezői szerepére.

Méltóságos Uram!

Az Erdélyi Fialatok szerkesztősége az évvégi munkák összerolódása miatt csak a napokban tudta tárgyalás alá venni Méltóságod nagylelkű felajánlását, hogy kolozsborsai kastélyában a nyár folyamán 2-3 falumunkát folytatni akaro fiatal szívesen lát Kolozsborsa és környéke szociográfiai feldolgozására. Szerkesztőségünk Méltóságodnak felajánlásáért ez úton fejezi ki a legmélyebb köszönetét. Az igazi köszönet azonban, érzésünk szerint az lesz, ha a munkát a kiküldötteink szép eredménnyel végzik el. Mi a magunk részéről mindent elkövettünk, hogy a legalkalmasabb embereket válasszuk ki a munkára és éppen ezért, Méltóságod utólagos engedelmével, úgy határoztunk, hogy 2 hónapra csak egy fiú: Miklós András joghallgató menne ki (aki főleg gazdasági jellegű helyzetrajzokat készítene). Egyenként 3-3 heti időtartamra kimennének: Pálffy Zoltán kvári képzőművészeti főiskolát végzett, aki a képzőművészet és ifj. Szabó Géza zongoraművész (Delly-Szabó Géza ismert magyar népdalgyűjtő és zeneszerző fia), aki, lehetőleg fonográffal, a népzene tanulmányozását fogja végezni. Aug. folyamán viszont Demeter Béla, falu-szemináriumunk elnöke menne ki rövidebb időre, a gazdasági kutatások kiegészítésére, Debreczeni László alapító-tag, az ismert kiváló grafikus a néprajzi és népművészeti kutatás teljesebbé tételére és Mikó Imre joghallgató, alapító tag, a falu kulturális kérdéseinek és világnézeti problémáinak tanulmányozására. Hiszünk, hogy valamennyiük szervesen egymásba kapcsolódó munkája Kolozsborsa és vidékének lehető teljes szociográfiai felmérését fogja eredményezni. Hangsúlyoznunk kell, hogy kimenetelüket úgy csoportosítjuk, hogy Méltóságodéknál egyszerre 3-nál többen semmi esetre se legyenek.

Csütörtökön, f. hó 9-én megy ki Kolozsvárról Pálffy Zoltán, ugyanakkor, vagy egy-két nappal később Miklós András. Ifj. Szabó Géza júl. 16 után megy ki. Nagy sajnálatunkra Demeter Béla, falu-szemináriumunk elnöke jelenleg annyira el van foglalva, hogy nem teheti meg azt, amit eredetileg terveztünk, az első csoporttal való kimenetelt útbaigazítások céljából. De július valamelyik vasárnapján, esetleg már 19-én, e célból ki fog menni 1-2 napra.

Méltóságodat egyben tisztelettel kérjük, hogy amennyiben a jelzett terv Méltóságodéknak nem egészen megfelelő, vagy valamelyik kiküldöttünk nem teljesítene vállalt kötelezettségét (amit nem tartunk valószínűnek), ill. bármi kifogás ellenük felmerülne, szíveskedjék minket erről levélben értesíteni, hogy a munka eredményessége érdekében a hibát ki tudjuk javítani.

Kolozsvár, 1931. júl. 7.

A kolozsborsai csoportot végül is Miklós András vezette, első munkatársai Szabó Géza és Pálffy Zoltán voltak. A résztvevők este előadásokat tartottak a falvakban. Szabó Géza és Pálffy Zoltán távozásuk előtt már nem tudtak személyesen találkozni vendéglátójukkal, aki Bánffy Miklósnál volt látogatóban Bonchidán. Így egy-egy kis napjelentést hagytak hátra. Az akkurátus házigazda ezeket gondosan megőrizte, s így a mai napig is megmaradtak.

Pálffy Zoltán felvett képekről tesz említést, amelyeket jelentéséhez mellékelte. Ezek nem kerültek elő. Valószínűleg a bádoki templomban található díszítések akvarell másolatairól lehetett szó.

Szabó Géza, ma nyugalmazott főiskolai tanár, 27 dallamot jegyzett le, amelyek azonban véleménye szerint nem mutattak nagy változatosságot. A szerény eredményt a lakosság nyári elfoglaltságával menti, amely lehetetlenné tette az alaposabb gyűjtőmunkát.

A nevezettek távozása után, Miklós András bevárta Mikó Imrét, akivel statisztikai adatokat gyűjtött. Az anyag beleépült Mikó Imre munkájába, amely a negyedik falufüzetként jelent meg *Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés* címmel. Ugyanennek a gyűjtésnek az eredménye Miklós András egy dolgozata, amely az *Erdélyi Fiatalok* falukutató pályázatának nyertese lett.

Demeter Béla csak ezután tett — egyedül — egy kétnapos látogatást Kolozsborsán. Ő is megjelentetett egy kis könyvecskét, a *harmadik* falufüzetet.

Ők voltak tehát a Mikó említette öttagú csoport tagjai. A levélben szerepel még Debreczeni László neve is. Ő azonban nem vehetett részt a kiszálláson. Munkaköri elfoglaltsága, az erdélyi református műemlékek felkutatása és konzerválása vette igénybe minden idejét. Személyében a legtapasztaltabb falujárót nélkülözték. Jancsó Béla megkérdézés nélkül sorolta a jövőbeni kutatók közé.

A kolozsborsai falumunka kapcsán még egy érdekes kérdés vetődött fel. Bánffy Ferenc hagyatékából egy kis papírszelet is előkerült, amelyen ismeretlen kézírással a következő áll: „*Azt is hangoztatta Jancsó B. mikor a 10 000 lejt átadta, hogy ez...*” — a többi hiányzik. A másik oldalon: „*Úgy vélem, hogy ha vannak áldozatkész és tehetős magyarjaink, valami kis, a célt ismertető felhívást kellene körözní és felhívni őket erszényük megnyitására. Az adakozó élén egy magát megnevezni nem óhajtó magyar állna ki 10 000 lei adománnyal.*”

A papírszelet egy, a süket mecénással történt beszélgetést rögzíti. Kétségtelenül valamilyen adománnyal lehetett szó. A Jakabffy Elemérrel, Krenner Miklóssal és Kós Károllyal folytatott levelezéséből nyilvánvaló, hogy Bánffy egy pályázatot akart finanszírozni az erdélyi magyarság történetének megírására. Csupán arra 25 000 lejt szánt. Falufüzetének ajánlásában Mikó Imre megköszöni Bánffy Ferenc áldozatkészégét, de a támogatás mikéntjére jó darabig nem derült fény. Miklós András, jelenleg budapesti jogász, egy nemrégben keltezett levélben oldotta fel részben a rejtélyt. A pontos választ László Ferenc, a lap volt szerkesztőségi titkára adta meg. Szíves közlése szerint, az említett 10 000 lejt 1932-ben folyósította Bánffy, s így fedezte a harmadik és negyedik falufüzet kiadását. A Mikó-füzet terjesztésében is részt vett, tizenkét előfizetőt szerzett.

Az itt közrebocsátott anyag egy részletkérdés adaléka, de alkalmat nyújt a témakör jobb megismerésére. Elsősorban azt a következtetést kell levonnunk, hogy a mai napig nincs a két világháború közti időszak társadalmi-politikai mozgalmait részletesen tárgyaló monográfiánk. Balázs Sándornak a *Korunkban* megjelent tanulmánya azért kelthet érdeklődést, mert ráirányítja a figyelmet az elvégzendő feladatokra, tudatosítja bennünk egy olyan könyv szükségességét, amely részletesebben igazítson el nemzetiségi létünk első évtizedeinek történetében.

Ha eddig abban a meggyőződésben éltünk, hogy a húszas-harmincas évek falukutató mozgalmait egész Kelet-Közép-Európát átfogták, és ennek a földrajzi térségnek a problémáira kerestek választ, akkor Balázs tanulmánya azt az érzést kelti, hogy az *Erdélyi Fiatalok* mozgalma, ebből a közösségből félreállva, csupán az országban lezajló, hivatalosan támogatott falufelmérések ihletésére jött volna létre. Ezt a felfogást látszik bizonyítani Balázs Ferenc munkásságának futólagos, de egy kis logikai bukfencet is tartalmazó megemlézése, amely a nagy kezdemé-

nyező alakját igen meglepő módon kapcsolja Dimitrie Gusti szociológus professzor követőjéhez. (Vö. Mikó Imre bevezető tanulmányát a *Bejáróm a kerek világot* című Balázs Ferenc-válogatáshoz. Bukarest, 1975.)

E mozgalmak reális történetének a megismeréséhez újra kell olvasnunk egy sor tanulmányt és több kisebb közleményt. A tanulmányok igen gyakran hivatkoznak román szociológusok munkásságára, s példaképpen állítják azt az összehasonlíthatatlanul szerényebb keretek közt folyó, két világháború közötti falukutatásunk elé.¹ Ha azonban csak ezeket a tanulmányokat olvassuk át, a mozgalom néhány fontos szellemi előzménye homályban marad. A kérdéskör kiterjedtségére Gáll Ernő *Tegnapi és mai őnismeret* című kötetének címadó tanulmánya is rávilágít. Részletes eligazító tanulmányok híján azonban elsősorban a kortársak megnyilatkozásaiából nyerhetünk egy-két támpontot. Így például az *Erdélyi Fiatalok* 1930. 6. számában Balogh Edgár számol be a felvidéki Sarló-mozgalomról; itt olvashatjuk a következőket: „Megszületett annak az új kisebbségi magyar értelmiségnek a magja, amely már nem magát tartja magyar történelmi erőnek, hanem a dolgozó osztályok feltörekvésében látja az új történelmiséget. Az értelmiség csupán az új történelmi erőkhöz való viszonyán, tehát a parasztság és munkásság osztályérdekeinek értelmi szolgálatán keresztül válhatik maga is építő részesévé az emberi haladásnak.“ Ugyancsak Balogh Edgár említi a *Hét próbában* (Budapest, 1965) az egykori szóhasználatlalt „nagy faji triáshoz“ nevezett Ady Endre, Móricz Zsigmond, Szabó Dezső nevét. Azt is tudjuk, hogy az *Erdélyi Fiatalok* — így László Dezső főszerkesztő — kifejezetten rokonszenvezett Szabó Dezsővel. A lap köré tömörült fiatalok terjesztették „füzeteit“, s kiálltak mellette, amikor az írót perbe fogták.²

Jóval mélyebb betekintést nyer a kérdésben tájékozódni óhajtó olvasó néhány, nehezebben hozzáférhető tanulmányból.³ Ezekből már felsejlik: milyen bonyolult összefüggések lehettek a kor párhuzamos társadalmi mozgalmi között.

Az adatok sorjáztatása, az események pontos leírása csak a belőlük kibontott eszmék fényében nyeri el valódi értelmét, létjogosultságát. Így talán nem tűnik túlzónak az az igény, hogy társadalmi mozgalmaink krónikáján túl azok általános érvényű tanulságait is levonjuk, s indítékaikat biztos kézzel bogozzuk ki egykori társadalmi-eszmei közegükből. A már idézetteknek kívül érdemes felütni Jancsó Elemér egyik, szintén nem túl széles körben ismert, 1935-ös tanulmányát⁴, melyben a következőket olvashatjuk: „A »Sarló«, a »Bartha Miklós Társaság« és az »Erdélyi Fiatalok« egy olyan mozgalomnak vetették meg az alapjait, amely hivatva lett volna a társadalom szemléletében megkövesedett magyar középsztyályt a mai időknek megfelelően átalakítani és ezt a magyar parasztság gazdasági és szellemi felemelésének szolgálatába állítani. Mindhárom csoport a szomszéd államok szellemi felemelésének szolgálatába állítani. [...]

Mindhárom mozgalomra jellemző, hogy bár három író gondolatvilágának hatásából indultak el, a magyar megváltást nem az irodalomtól, hanem a társadalomtudománytól várták, és a modern magyar irodalom legnagyobb értékének nem a nyelv megújítását tartották, hanem azt a világnézeti erőt és útmutatást, amely regényeken és verseken át a magyar társadalom forradalmi megújításának szüksége felé mutatott.

A három hasonló mozgalom legfőbb gondolatai közössége nem az egymástól elkölcsönözött szellemi fegyverben, hanem a közös forrás (Ady, Szabó, Móricz) ideológiájának hatásában állott, s így a fentemlített »szellemi egység« csupán szimbolikus erejű volt, és csak addig tartott, ameddig a romantikus célkitűzések világából a realitások sokfelé ágazó világába le nem szálltak.“

Ha a falumunka erdélyi kezdeteinek történetét vizsgáljuk, mindenütt jelen van az az igyekezet, hogy a kor súlyos politikai és gazdasági körülményei között, nemzetiségi létünknek a faluban biztos támaszt találjanak. Személyi kapcsolatait és munkássága révén így kap Jancsó Béla alakja különös jelentőséget. Az egykori szegedi egyetemi hallgató, a Szegedi Fiatalok elnevezésű csoport aktív tagja, Buday György oldalán vett részt a falufeltárásokban. Jelenléte mintegy jelképes kapcsolóként köti össze egykori fiataljainkat nagy eszményképeikkel. De mindezeknek a kibontása, a kölcsönhatások felmérése már nehezen oldható meg alkalmi szerzők tanulmányai szintjén.

Moravék László

JEGYZETEK

1. Az ilyen jellegű tanulmányok közül a következőket említhetjük: Venczel József: *A falumunka és az erdélyi falumunka mozgalom*. Erdélyi Múzeum, 1935. 7–9.; ifj. Nagy Géza: *A román falumunka*. Hitel, 1935. 4.; Szabó T.

- Attila: *A transylván magyar társadalomkutatás*. Hítel, 1938. 1., 2. és *Az első munkatábor*. Hítel, 1937. 1. — Ezekon kívül az *Erdélyi Fiatalok* 1933. 4. és 1936. 1. számában találunk hasonló vonatkozású anyagot. Újabban, a *Korunk* 1970. 6. és 1977. 1—2. számában is közöltek a harmincas évek falufelméréseiről.
2. A „triász” felbukkan folyóiratuk 1939. 3—4. számának szerkesztőségi cikkében (Móricz Zsigmond). Az 1939. 2. szám szinte teljes terjedelmét Szabó Dezsőnek szentelik.
  3. Az idézett Mikó Imre- és Gáll Ernő-tanulmányokon kívül elsősorban az ifjúság fokozottabb szerepvállalását és a generációs öntudat jelentkezését kiemelő Venczel József-közlemény, *Az erdélyi magyar főiskolai ifjúság mozgalmának kibontakozása* (a *Magyar Kisebbség* 1933. 3—4., „ifjúsági” számában) érdemel említést. A kapcsolatokra és előzményekre bőven találunk utalást az *Erdélyi Fiatalok* hasábjain is (1930. 10—12., 12—14., 25—27., 97.; 116., 137., 138., 139.). Ezek a közlemények is bizonyítják, hogy vizsgálódásaink folyamán nem hagyhatjuk figyelmen kívül a Sarló, a Bartha Miklós Társaság és a Bethlen Gábor Kör munkásságát.
  4. Dr. Jancsó Elemér: *Az erdélyi magyarság életsorsa nevelésügyének tükrében. 1914—1934*. Bp., 1935.

Gál Sándor kiadatlan levelei

Az 1848—1849-es harcoknak szerves része a székelység általános felkelése az osztrák önkényuralom ellen, a hűbériség megszüntetése, a szülőföld védelme érdekében. E szabadságharc kevéssé ismert kiválóságai közé tartozik Gál Sándor, a székely forradalmi hadsereg egyik szervezője és parancsnoka, az olasz szabadságharc Európa-szerte ismert tábornoka.

Csikszentgyörgyön született katonacsaládból 1817-ben. A kézdivásárhelyi katonai iskolában, később pedig Olmützben tanult. Bár katonának tehetséges ember volt, az akkori császári hadseregben politikai magatartása miatt a hadnagyi rangnál feljebb emelkedni nem tudott. 1842-ben, 25 éves korában kilépett a tiszti karból, és hazatért falujába gazdálkodni.

A forradalom őt sem hagyta nyugodni. Beállt a forradalmi hadseregbe, ahol nemsokára századossá léptették elő, s megbízták a forradalmi hadsereg szervezésével. Fáradhatatlanul járja a Székelyföldet, szervez és toboroz. Ott találjuk az agyagfalvi gyűlésen is. Az itt szervezett székely sereget Puchner alvezérei marosvásárhelynél megverték, de Háromszék, Gál Sándor vezetésével, tovább szervezkedett.

Közben Bem tábornok leváltja Dorschner csiki ezredet mint olyant, aki megszegte a forradalomra tett esküjét, és helyette Gál Sándort nevezi ki az 1. székely határezred parancsnokává, ezredesi rangban azzal a megbízatással, hogy szervezen székely határezreket a forradalmi hadsereg számára, és biztosítsa a rendet a helyzet követelményeinek megfelelően. (Bem tábornok 1849. január 14-i keltezésével nevezi ki Gál Sándort az 1. székely határezredhez ezredesnek. A szakemberek mindmáig nem tudták pontosan tisztázni: G. S. mikor foglalta el új beosztását Csikszerezében. Eudás Miklós január 18-ra, Benedek István január 25-re teszi ezt az időpontot. Az általunk itt közölt levelekből pontosan megállapítható, hogy G. S. 1849. január 22-én érkezett Csikszerezébe, ti. a főkirálybírónak Csikszerebe, január 23-i keltezéssel írja levelét a Bizottmányi Gyűlés összehívására. A főkirálybíró még aznap — január 23-án — levélben válaszol G. S.-nak, amelyben többek között ez áll: „Az estve [tehát január 22-én] azonban tudomásomra jutván az Ezredes Ur megérkezése” ... stb.)

Gál Sándor „kötelességének tekinti” Bem tábornoktól kapott feladatának végrehajtását. Az alábbi — eddig nem közölt — leveleiből is kiténik, hogy forradalmár lendületével, a katona pontosságával, a vezető ember következetességével, a politikai széles látókörével fog hozzá feladatainak végrehajtásához.

Balási Josef főkirálybíró Urhoz!

1. Székely gyalog Ezred

Csikszereda Január 23-án 1849.

Nemzetiségünk és alkotmányos szabadságunk megvédésére felhívó jelen időben szükség lévén minden perczet a közérdek előmozdítására használni, kötelesnek érzem magamot ezennel idezárt Bem tábornok Ur kinevezése és felhatalmazása következtében felszólítani főkirálybíró Urat f.h. 25-ére délelőtti 9 orakorra egy képviseleti bizottmányi gyűlés kihirdetése iránt.

A' gyűlés tárgyai a' vitatkozásból fölmerülhető kérdéseken kívül leendnek a' már általam elintézett Tábor rendszerezésnek tudatása, — a' szék gazdasági, politicalai, fenyítették ügyeinek, a' személy és vagyon bátorság kellőlegi fenntartása érdekében leendő rendezése.

Kivántam tudatni azt is főkirály bíró Urral, hogy a' polgári kormányzás mellett ellenörökül Mikó Mihály és Biális Ferencz Urak alkalmaztattak miről Bem tábornok Urhoz feljelentésemet már meg is tettem — a' kinevezett polgári biztosok működése rögtön megkezdődvén azoknak ellenőrsége és telyes befolyása mellett fognak minden polgári ügyek kezelteni. A' gyűlés kihirdetését kérem mostani sürgős körülményekhez képest úgy intézni, hogy a' minden falu részére külön példányban küldtessen ki. —

Gál Sándor
Ezredes.

Borítólapon: No 5, Az Ezred Kormányától, Balási Jozseff Fő Királybíró Urnak, Csik-somlyón. Hvtl. siető (G. S. jelzésű pecséttel viaszozva).¹

II.

Első Székely Gyalog Ezredi Ezredes Gál Sándor Úrhoz

Csik Somlyón Januarius 23-án 849

A' Magyar Tábor közel léte, előre azon határozatra birt engemet a' Tisztséggel egyetembe: hogy annak fogadása és a' Néphangulat előleges nyilváníthatása végett, Bizottmányi Nép Gyűlést hívjak öszve, még pedig hogy a' legtávolabb Falubais a' Rendelés el jutása után Gyűlés tartathasson, 's a' Gyűlés tagjais ideibe mind meg érkezhessenek, a' folyó Januarius 29-kére; Az estve azonban tudomásomra jutván az Ezredes Úr meg érkezése, 's egyszersmind a' környülmények változása, a' Levelek szét küldését mára halasztottam, 's meg értvén hozzám küldött beces levelebből abéli kívánatát: hogy a' Nép 25-kére jönne öszve, mint hogy az már kivált a' távolabb Vidékekről illő készület mellett meg nem eshető, az általam kitűzött terminusba meg egyezni, vagy ha általam még nem tudható környülmények ellenének, hogy 27-kán elébb ne tartasson, abban meg nyugodni, 's engemet is Levelem meg vívője által, a' körlevél ahozképesti alkalmazhatása végett, értesíteni kérem.

Balási Jósef
Fő Kir Bíró

Nékünk a' leg gyorsabban kell rendelkezni, azért kérem minden esetre 25-én délutánra öszgyűjteni a' képviselőket — a' tanácskozásnak éjjel is folyni kell — mig rendbe jövünk.

Gál Sándor

23-ik Jan 849

Borítólapon: E. 29. 849. A' Főkirály Birótól, Első Székely Gyalog Ezredi Ezredes. Gál Sándor Úrhoz CsikSzeredába, Hból, siető. (viaszpecsét)²

III.

Gál Sándor ezredestől.
Csikszereda, jan. 28, 1849

Balázi József főkirálybíró urnak.

Hazánk fölötté terhes átalakulási körülményei közt Bem felsőerdélyi főhadiparancsnok urtól a' Csiki határőrezred ezredesévé kineveztetvén, midőn helyemet elfoglaltam, minden intézkedéseim 's rendelkezéseimben szem előtt tartám azon iránypontot, mit ily körülmények között eltéveszteni nem lehet t. i. a' régi rendszerből kibontakozást — a' jogegyenlőség elvein — legzélszerűbben eszközölni.

Jelenleg nem csak e szék, hanem szinte egész hazánk hadilábon áll következőleg e székben is a' közigazgatási folyamannak a' körülményekhez szabottnak kell lennie.

En úgy intézkedem mindazon által, hogy a' polgári kormányznak is hatásköre megmaradjon, nem csonkítván annak tekintélye.

S erre vonatkozó rendelkezéseimben nem feledém el az érdekek egygyé olvasztását.

S midőn ily szempontból kell hogy működjem, sajnoson esett értesemre, hogy a' főkirálybíró ur egy, Bialis Ferencz főjegyző urhoz intézett levelében némi kifogásokat tesz a' felállítandó új kormányzati rendszer iránt — nem vevén komolyan fontolóra terhes körülményeinket, s nem azt, hogy régi állapotunkból ki kell bontakozni már valahára.

En távozó félben levén, hogy székely véreimmel harcmezőre szálljak és Erdély megmentésében harcosaimmal részt vegyek: barátságosan ajánlom a' főkirálybíró urnak, hogy addig, míg mi a' harcmezőn vérünket ontandjuk, addig a' főkirálybíró ur, a' kinevezett nemzetőri főparancsnok ny. őrnagy Tamás András urral a' legbarátságosabban egyetértsen, és az igazgatást mindenekben a' közgyűlési határozat szerint vigye.

Különbön értésére kívánom adni a' főkirálybíró urnak, hogy a' szék, rendőri tekintetben Tamás András ny. őrnagy s nemzetőri főparancsnok ur alatt fog állani.

Gál Sándor
Ezredes.

Borítólapon: Gál Sándor ezredestől Id. Balázi József Csikszéki főkirálybíró urnak, Cs. Somlyón, Hból, E. 34, Béadot Januárius 29, 849. (G. S. jelzésű pecséttel viaszozva.)³

IV.

12. sz.

Székely hadfőparancsnokság.
Főkirálybíró Balásy Jóseff Urnak
Csik Szereda Mártzius 2-án 1849.

Mint a' mellékletekből kitezik, Erdélyi főhadvezér Bem tábornok Ur által vissza küldtettem a Székely földre:

1-ör Hogy a' hadi erő mentől nagyobb számbeli kiállítása iránt gyorsan intézkedjem.

2-ör Hogy Naszod vidékére [...] Székelyeket telepítsek. —

3-ör Hogy a' hadi készülétek iránt — milyen az ágyu öntés — puskaapor készítés s.t.b.i. sietőleg rendelkezem. —

4-er Végre az úgy nevezett Gränz systemát (:határőrendszert:) eltörölve a Székely székeket a' törvényileg megállított Honvédi szabályok szerint organizáljam. —

Ezen elhivattatásom folytán

1-ör Az ujoncz állítást — vagy is a' Honvédsereg alakítását elintéztem — még csak vadász csapatok és a' tartalék sereg felállítására van hátra — erre nézve határozatlik —

a. Hogy a' vadász csapathoz csak olyan egyének állhatnak bé, kik a' törvény által nem köteleztetnek a' Honvéd sereghez besoroztatni t. i. a 26 évet feljül haladták. —

b. A' tartalék sereghez pedig 26 évtől fel 50-ig és mind azok a'kik a' Honvéd seregtől felszabadultak — besoroztatnak, viszik a' belszolgáltatott és őrzik a határt zsold mellett. —

c. Azok kik a' Honvédsereghez tartoznak — minden század vidékibe ösze iratva — hetenként gyakoroltatva és lassanként fegyverrel ellátva kimozdítatnak. —

2-or A' ki telepítés ügyében — az ide zárt proklamatio nyomán akép rendelkeztem — hogy 26 évestől fel 40-ig — kik önkéntesen kívánnak kitelepedni és azon kívül kötelezve a' jóságatlanok (:proletáriusok:) és spuriusok vidékenként legfeljebb folyó ho 10-dikeig Századokba és Zászlóalyakba alakítva — Marosvásárhelyre vezetésenek — honnan a' birtokba inepélyesen fognak bévezettetni [...]

3-or Hadi készültekre nézve akép intézkedtem, hogy a' K. Vásárhelyi gyáron kívül a' Csik Szt Domokoson is ágyu öntő golyó öntő és löpor gyárat állítsanak, mihez a' megkívántató anyagokat részint Bem tábornok Ur részint magam is megrendeltem — valamint a' szükséges pénz öszveg megküldéséről is intézkedtem. —

4-er Mi a' Székelység organizátioját a honvédi szabályzat értelmében illeti — erre nézve:

a. Az első pontban felhozott honvédelmi intézkedések által az első lépés már megtéetett.

b. A' térparancsnokságok felállítása által rendőri tekintetben már némi öszhangzás jött létre. —

c. A' több féle jurizdiktioik egyé olvasztása által az átalakulás már szillárd alakra van fektetve. —

De tűnnek fel még lényeges bajosságok, melyeket csak akkor lehet tökéletesen el enyésztetni midőn a' törvényileg megállított honvédi szabályokat kezünkbe kaphattuk — mi véget sürgőnyleg irtam Debrecenben. — A' legnagyobb bajosságok közé tartoznak. — A' Katonai kormány által kezelt pénzek iránti számoltatás milyen a

- A). Reventikált havasok pénze
- B). Az árvák pénze
- C). A ló táp pénz
- D). Az áladalmi javak átvétele. —

Minthogy a' Graenz Systema eltörlése által a' határörvidéki ezredek kormánya is megszűntek lenni — célszerűnek látom az említett ügyek tisztába hozatalára vidékenként bizottmányokat kineveztetni — mellyek a' számadásokat megvizsgálják az áladalmi javakat és a' Székely fő hadi parancsnokságnak további határozat véget bé küldendik. —

Mig ezen bizottmányok működéseiket megkezdenдик kötelessége leend az illető honni katonai kormányoknak a' nevezett ügyeket rendbehozni. —

Bem tábornok urnak czélja az, hogy Székelyföldön — a' jelen veszélyes körülmények közt mindenáron centralizátio eszközöltessék — e' végre bizot meg engem a nevezet ügyek elintézésével — mely megbízatásomnak megfelelni — ha szirtos akadályok is gördülnek is előmbe a' haza megmentéséért és jövendő béli anyagi és szellemi jó létünk meg alapíthatásáért — szigoru kötelességemnek tartom — és minden hatalmamba álló eszközöket felhasználni nem kések. —

A' centralizatio érdekében:

1-ör Minden vidéki parancsnok t.i. a' tér és hadi parancsnokok kötelezsetnek jelentéseiket számadásaikat (: t.i. minden holnap végén:) a' Székely hadi parancsnoksághoz beküldeni — honnan a' rendeleteiket is veendik. —

2-or A' parajdi só bánya hivatal valamint a 30-adok is arra utasítottak, hogy a' pénzeket minden két hét lefolytával a' Székely fő hadi pénztárba adminisztrálják hogy inen a' hadi költéseket fedezhessük és a' fizetéseket kiszolgáltassuk. —

3-or Polgári perceptorok is kötelezsetnek időnként a bé szedett pénzeket ide adminisztrálni — mivel a polgári tisztviselők is innen veendik fizetéseket. —

4-er A' tér parancsnokok kötelezsetnek az új rendszerbe kiszabott fizetési kimutatás szerént a' havi fizetésekre s.t.b.i. megkívántató pénzüsszeget kiszámítani — és ide legfeljebb 14 napok alatt bé küldeni. —

5-ör A' térparancsnokok kötelezsetnek továbbá arra is, hogy mindenről mi a vidéken történik tudomást szerezzenek — különösen — a lovas vadász és egyéb csapatok alakításáról. —

Ezeknek alakitoitól a létszámot bekíványa és a Székely hadi parancsnokságnak minden héten bé küldendik, annyival is inkább mivel az egész Székelyföldön álomásoló és alakuló sergeknek létszámát innen a' hadügyminisztériumhoz — Nagy-

váradi 6 és 8-adik had megye parancsnokságához — valamint az országos biztos és Erdélyi fő hadvezérnek időnként megküldeni nékem kötelességévé tétetett. —

Hogy az ujon alakult sergeket tanult tisztekkel láthassuk el czélszerűnek látam K Vásárhelyen és Csik Szeredában a' hadi oskolák felállítását a' honvédelmi bizottmány elnöknek és a hadügyminisztérium[nek] indítványba hozni — és pedig oly képpen — hogy csupán 15 évet felyül haladott és oskolákban járt ifiak 17 évig (kik a' honvéd sereghez nem köteleztettek:) vétetessenek bé hat holnapki kursusra, mi alat a' legszükségesebb hadi tudományokba — a' tüzérség és utászi szolgálatban elméletileg és gyakorlatilag oktatatnak. Igy a' magyar sereg minden 6 holnapban 100—200 tisztségre alkalmas ifiakat nyerne — azonban az elemi oskolák is folytassanak és lehető jó karban állitassanak. —

Felhívom a' főkirálybiro urat ezen nyilt rendeletett haladék nélkül közé bocsátani, de egyszer s mind fel kérem hathatos bé folyásával és tapasztalt hazafisági buzgalommal a' fenn forgo korszerű át alakulás ügyében lankadatlanul működni.

Gál Sándor
Ezredes

Borítólapon nélkül, negyedik oldalon a felső jobb sarokban: E. 78. 849. 4

A leveleket közli Antal Imre

JEGYZETEK

1. Csikszeredai Állami Levéltár, Csikszék levéltára. 284. iratcsomó, 3167. ügyirat.
2. Ua.
3. Uo., 2955. ügyirat.
4. Uo., 3183. ügyirat.

Kádár Gyula

Anatole France londoni pohárköszöntője

1910. augusztus 2-án Barabás Ábel, a fiatalon meghalt nagy tehetségű kolozsvári irodalomtörténész, weimari tanulmányútja alkalmával vette kézhez dr. Boros György néhai unitárius püspök levelét, melyben értesíti, hogy augusztus 9-én Berlinben lesz egy angol kongresszusi társasággal, ahol ő a kongresszuson felolvasást tart; a kongresszusi társaság augusztus 11-én Weimarba kíván látogatni, s ezért kéri Barabás Ábelt, hogy legyen kalauza és tolmácsa a kongresszus tagjainak Weimarban. Ez alkalommal kapta meg Barabás Ábel a kongresszus egy tagjától az 1910. július 10-én Londonban, az angol írók Anatole France tiszteletére rendezett bankettjén elhangzott üdvözlőbeszédre válaszoló pohárköszöntőt, melyet angoltól magyarra fordított, és megőrzött. Anatole France szövegét Barabás Ábel kéziratosságotatéból közöljük.

Folyó hó 10-én este Londonban a Savoy vendéglőben Anatole France-nak, a híres francia írónak tiszteletére az angol írók egy bankettet rendeztek! Mintegy háromszázan jelentek meg ott, urak és hölgyek vegyesen, a mai angol irodalom színe-jáva. Az összejövetelen Lord Redesdale elnökölt. Ő mondta az első pohárköszöntőt, melegen üdvözlőlvén az illusztris vendéget. Erre Anatole France a következőleg válaszolt:

„Nem tudom biztosan, vajon nem álmodom-e. Ez a fényes és szíves fogadtatás, melyben engem ily sok kiváló férfiú részesít, férfiak, kiknek nevük, műveik, kiknek gondolataik oly sok nagyságot, erőt és szépséget képviselnek: mindez bizonyára álom, s velem a régi elbeszélésből ismert félszemű szolga esete ismétlődik meg. De ha mindez álom, szerénytelenség volna tőlem azt kívánnom, hogy föl-

ébredjek. Mert micsoda tündér, melyik jó szellem sugallhatta Lord Redesdale-nek azt az épp oly alapos, mint szíves, gyönyörű beszédet, mellyel engem tisztelt meg? Kérjék minden szavából a szép angol hagyomány: az önök államférfiainak magas műveltsége, kiknek tüzes politikai beszédeit egykor a klasszikus szépség ékesítette. Könyvet lehetne írni arról, hányszor idézték Fox és Pitt idejében az angol parlamentben Virgilt, s nem tudom, vajon nem irták-e meg máris azt a könyvet. (Tetszés.)

Lord Redesdale meg fogja nekem engedni, ha nem reflektálok azokra, miket én rólam mondtott, ez túlságosan büszkévé tenne; hadd emlékezem csupán arra, amit a regényről, az epikus költészet emez egyszerű, modern fajtájáról mondtott. Igenis, egyedül a regény az, melyben még fönnmaradt számunkra valami az ókor eposzaiból, ez őrzött még meg valamicskét az Iliászából meg az Aeneiszból. Igen találó mylord, amit ön a regényről mondtott, találó, mert ön az a bámulatos író, ki fölfedezte Japán mondáit, s megismertette Európával a chrysanthemumok hazájának hősi elbeszéléseit, de találó a megjegyzése, kiváltképpen azért, mert ön — angol férfiú. (Tetszés.) Két évszázadon keresztül az önök honfitársai alkották e nemben a mesterműveket. Említsem-e Richardsonnak, Fieldingnek, Swiftnek, Defoe Dánielnek, Walter Scottnak, Dickensnek, Thackeraynek, Eliot Györgynek neveit? És itt megállok, hogy ne részesítsem a jelenleg élőket korai apotheosisban. Anglia szülőhazája a regénynek, éppen mint Normandia az almának, Valencia a narancsnak. Miért? E kérdésre vagy egy vaskos kötettel, vagy egyetlen szóval lehet felelni. Feleljünk rá egy szóval. Lord Redesdale már sejtette a választ: a regény természete bensőséges, kedélyes és egyszerű, amilyen egyszerű, bensőséges és kedélyes az angol lélek. (Tetszés.)

Ezek szerint hát én nem álmodom, banketten vagyok, látom a poharaknak s a vendégek jóságos arcainak csillogását. És kezdem megérteni, miért hívtak önök ide engem. En az önök számára itt egy symbolum, egy allegória vagyok. A francia irodalmat képviselem ez asztalnál, amiként valaha Momoro polgár képviselte az ész istenségét a francia forradalomban. Igaz, nem vagyok istenség, s még túlságosan eszes sem, hanem hát ez a hasonlat olyan kényelmes, hogy nem akarok tiltakozni symbolummá való választásom ellen. Azt gondolom magamban, talán nem volt kellemetlen önökre nézve asztalukhoz hívniük egy francia embert, ki elég gyöngé arra, hogy írjon (egy költő filozófus mondotta, hogy a hallgatás az egyedüli nagyság), aki tehát, mondom, elég gyöngé arra, hogy írjon, de megvan legalább az az érdeme, mit önök oly nagyra becsülnek: gondolatait minden tetetés nélkül mindig kimondja. (Tetszés.)

Végtelen becses az ön vendégük előtt az a szerencse, hogy alkalmat adtak neki kifejezhetnie tisztelőt és meleg szeretetét Anglia iránt (tetszés), bemutatathatnia hódolatát önöknek, kik itt mindnyájan az angol alkotó genius képviselői, kik nagy tehetségű nemzedékeknek oly hosszú sora után jelenben közlik velünk Shakespeare és Bacon nagy és mély szellemét.

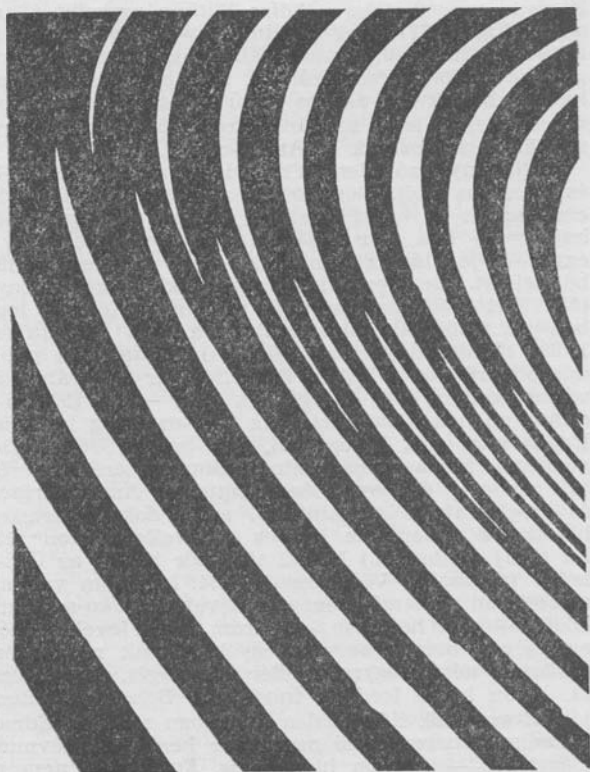
Ebben az angol szellemben, melynek fáklyáját jelenleg önök tartják kezükben, hogy az lángját rávesse jövő nemzedékekre, ebben az angol szellemben van valami eleven folytonosság, mely csodálatunkat kelti föl és bámulatra ragad. Az angol szellemben, mondhatnók, egyesülve van a méltóság a tökéletes, nemes humorral, szerencsés vegyülete ez a realizmusnak és a fölséges idealizmusnak; e szellem állandó törekvése az igazságra, e szellem férfias ereje s az erényben való állhatatos kitartása egy folytonos hódolat az emberi méltóság, az emberi szabadság előtt. Kérdemelte e szellem az egész világ nagyrabecsülését, de sehol azt jobban nem ismerik, sehol inkább meg nem becsülik, mint Franciaországban. A tizen-nyolcadik század Franciaországa, Montesquieu és Voltaire Franciaországa (mert ez a nagy, az igazi Franciaország) az önök politikai intézményeit vette példányképpül és ideálul. Az önök Shakespeare-je öntött új szellemet a mi költészetünkbe. Parlamenti rendszerünk az önökén épült, s nem az önök hibája, ha e rendszert nem tudtuk mindig tökéletesen átvinni a gyakorlatba.

Látok itt — s ez nagy megtiszteltetés önökre is, énrám is egyaránt — látok itt férfiakat, kik nagyon különböznek egymástól hitben, meggyőződésben, eszmékben, de akik mindnyájan egyek a jellemtisztaságban, az erőben s abban a brit szilárdságban, mely őket mintha egy családdá tenné, s erős kötelékkel fűzné egymáshoz. Önök erősek minden dologban, erősek az értelemben éppúgy, mint a jellemben. Nem pusztá véletlen az, hogy angol írók, mint például Thomas de Quincey, oly szépen irtak a római népről; nem pusztá véletlen, hogy Rudyard Kipling oly gyönyörű lapokat irt a római birodalomról. Ez azért van, mert bizonyos rokonságnak kell lennie Róma szelleme s Anglia szelleme között. A római nép szerette az igazságot, s célja az volt, hogy méltányos törvényeket s áldásos békét adjon a meghódított népeknek. Az önök feladata sem többé a világ meg-

hódítása, hanem rája békét árasztani. Munkáljanak, kérem önöket, vagyis inkább munkáljunk közösen a világbékéért. (Tetszés.) Azt gondolom, e kívánsággal talán nem lépem át azon jogokat, miket nekem az önök szíves, bensőséges vendéglátása nyújt. Azt gondolom, e megjegyzésem nem üt ki túlságosan egy esti lakoma pohárköszöntőjének kereteiből, mert ez asztal, melyet körülülünk, széles, mint a nagy világ.

Ez a lakoma az őschaosban gomolygott, midőn Sir Thomas Barclay belelehelte lelkét, mely Franciaországért és a világbékéért hevült. Franciaország e régi barátjának neve egyaránt ismert és becsült a csatorna mindkét partján, az ő neve ad nekem bátorságot arra, hogy poharamat Anglia és Franciaország barátságára és az örök békére üritsem. (Hosszan tartó tetszés.)

BARABÁS MIKLÓS közlése

Bartha Árpád fotója